

ВАПЦАРОВ – „ЧОВЕКЪТ НА НОВОТО ВРЕМЕ”

Вапцаровата поезия остава трайно обвързана с човека и неговата същност. В единствената му стихосбирка „Моторни песни” (1940) преобладават творбите, посветени изцяло на човешката личност. Между тях се откроява „Песен за човека”, една от най-популярните творби на Вапцаров. В нея мотивът за преобразяващата се човешка личност и за хуманното начало, което я движи напред, се осмисля в пряка връзка с житейските реални, с обстоятелствата, които често подлагат на изпитания универсалните човешки ценности.

„Песен за човека” е изградена в полемичен стил. Художественото пространство на есента се изпълва с новите стойности на поетичния диалог. В него участват два лирически гласа. Това са гласовете на двама-та опоненти - дамата и изразителя на авторската концепция в творбата. Огласена е и темата на тази полемика: *„Човекът на новото време”*,

противопоставени са теза и антитеза, заложили съответно в разказа на дамата и на водещия разказвач. Спорът е насочен определено към нравствените ценности на човешкия живот като зададеност, като определеност и като възможност за коренна промяна, за нравствен катарзис, който ще промени и оценката на човека за живота. Поетът не търси еднозначен отговор или ясна формула за човешката стойност. За него значими са универсалните критерии за смисъла на човешкото съществуване. Водеща поетична теза във Вапцаровата поезия е вярата в бъдещето на хуманното начало като извечна, универсална вяра на Човека. Върху нея е изградена представата за

„човекът на новото време”.

Диалогът-спор между вярата и неверието в силата на човешката същност е вечният спор между светлината и мрака. Човешкото съзнание винаги е било подвластно на съмнения и противоречия. Те пораждали и човеконенавистничеството, което изразява позицията на единия лирически говорител - дамата. Другият опонент обаче вярва в човека и изключителните му възможности да промени себе си при благотворно влияние. Това не е наивно-романтична вяра, макар че се приближава до мотива за евангелските чудеса. Авторът не случайно посочва един особено важен фактор:

Но във затвора попаднал на хора

и станал

ЧОВЕК.

На пръв поглед несъвместимото „зат-вор” и „хора” - „човек” всъщност подчертава нещо присъщо за Вълпцаровата поетична стратегия - да открива оптимистичното дори там, където това изглежда почти невъзможно.

Екзистенцията на човека е съпоставена смислово с хляба („заквасен”, „замесен”) и така тя е въздигната като ценност. Естестве-но се поражда надеждата за просветление и пречистване. Тук нравствено генериращ фактор се оказва песента: ... но своята участот книга по-ясна му станала с някаква песен. Духовният катарзис започва с преосмис-лянето на извършеното деяние и причини-те, довели до него. Социалният им харак-тер е означен отново с митологемата „хляб”:

Не стига ти хлеба,

залитнеш

от мъка

и стъпиш погрешно на гнило.

Обвързването на престъплението с дей-ствителността не е опит за оправдание, а изясняване на взаимната обусловеност между човешката същност и житейските обстоятелства, житейската среда. Оттук и осъзнаването на възможността това да се промени изцяло, да се създаде една нова визия за света:

Ех, лошо,

ех, лошо,

светът е устроен! А може, по-иначе може...

Преосмислят се материалните и духовните стойности на човешкия живот. Погледът на лирическият герой е обърнат вече към духовното пространство, чийто поетичен израз е песента. Тя е ключово понятие във Върцаровата поезия, което насочва към из-висяването на човешката същност, устремянето ѝ към светлината и духовната освободеност. Чрез песента прероденият вече отцеубиец започва да възприема света в един нов образ, непознат допреди:

Пред него живота

изплаввал чудесен -и после

заспивал

усмихнат...

Пътят към нравствения катарзис у „зло-дея злосторен“ е пътят от зло към добро-то, от мрака на душата, от слепотата ѝ към просветлението. Преминавайки през без-дните на греха и нравственото падение, което е сродило човека с животинското, към желанието да пречисти душата си, лирическият герой осмисля своята съдба по нов начин. Песента му влива сила и го облагородява. С нея той създава своя нов вътрешен свят. Може би затова я запява
бавно и тихо”
като нещо съкровено.

Преображението на човека е всъщност пътят от демоничната до хуманната му същност или до възстановяване на нарушената хармония в нея. Този път е труден и сложен, защото човешкото същество често проявява слабост и не устоява на инстинктите си, като става подвластно на тъмната си страна. Винаги обаче има път към разкаянието и опрощението. Оттук започва съграждането на човека на новото време. Възможността отново да бъде истински човек обаче е само в очертанията на духовното пространство. Реалността изисква престъпилият законите да понесе наказанието си. Това е заслуженото възмездие за делата на човека. Новото в облика на героя се съдържа в поведението му по време на трагичната ситуация. Смъртта е осмислена като неизбежна, но без страх от нея:

Но лека-полека

човека се сетил -

страхът е без полза,

ще мре.

И някак в душата му станало светло.

Умъдреният поглед към края на човешкото съществуване силно въздейства и удивлява онези, които все още не са достигнали до прозренията на Върцаровия герой - човека на новото време, който е изминал пътя от мрака и слепотата на душата си до светлината на звездите. Позицията „*мрак-светлина*” изгражда нова визия за оценка на човешката съдба:

Човекът погледнал зората,

В КОЯТО

се къпела с блясък звезда,

и мислел за своята тежка,

човешка,

жестока, безока,

съдба.

Изнасянето на думите поотделно като римувани динамично стихове, дава възможност да се акцентира на смисловата им определеност. Съпоставянето на съдба и звезда е явно търсено от поета, за да разкрие духовното израстване на своя герой, сякаш възкръснал в драматичните минути преди смъртта за нов живот:

„ Тя - моята - свърши...

Ще висна обесен.

Но белким се свършва

със мен?

Животът ще дойде по-хубав от песен,

по-хубав от пролетен ден... ”

Човекът се възвисява чрез своята вяра и мечта за нов, по-добър живот и по-справедлив свят. Хуманният порив към това жадувано бъдеще носи нравственото послание на самия Вапцаров, за който вярата е истинският извор за живот на човешкия дух. Тази вяра придава усещане за монументалност на картината с изправения към звездите човек. Осъден, заставен да изплати греха и престъплението си, той не изпитва отчаяние и смъртен страх. Вътрешната му освободеност му дава самочувствие да надмогне трагичните обстоятелства. Човекът е убеден, че животът ще стане „по-хубав от песен”,

че злото ще бъде победено с участието на хората, които като него вярват в смисъла на битката за един по-добър свят. Той мисли не единствено за себе си, за собствената си участ, а в един общочовешки аспект осмисля земния път на човека. Смъртта засяга само физическото тяло, но Духът остава жив и част от Вселената, която е безкрайна. Именно това убеждение влива кураж у героя на Вапцаров и поражда необичайното в поведението му преди трагичния край:

В очите му пламък цъфтял.

Усмивнал се топло, широко и

светло,

отдръпнал се, после запял.

Вместо ужас от смъртта, тук се появяват усмивката и песента. Духовната сила, излъчваща се от този нов като личност човек, респектира дори палачите. Даже и „затворът треперел позорно / и мрака ударил на бяг”.

Връзката с възвишеното е изразена чрез одобрителното съпричастие на звездите: „Браво, човек!”

Поетичната идея на Вапцаров тук е очертана като утвърждаване на вярата в нравствената сила на Човека, преодолял злото чрез борба вътре в себе си. Това

всъщност вече е образът на чо-века
„на новото време”.

Песента на човека е израз на осъзнатата сила, заложенa в хуманното начало на АЗ-а, способен да промени себе си и света към по-добро, да създаде мечтаното бъдеще, движен от възвишените си мечти. Песента възплъщава надеждата за справедливост и щастие. Чрез нея се побеждава смъртта, тленното в човешкия живот и се отключват звездните простори, към които е устремен той, „Човекът на новото време”. Дори след смъртта песента продължава да намира, безсмъртна като Духа на човека, жизнеутвърждаваща и извисяваща. Това поражда възторг от човешката личност у самия по-ет:

Той пеел човека. -Това е прекрасно, нали?

Чрез прякото обръщение към него, чита-телят е приобщен към човешката драма от позицията на лирическият говорител срещу опонента му - истеричната дама, неспособна да осмисли процеса на преображение у човека като реално възможно, защото се ръководи от негативното си отношение към него.

Вълпцаровата творба възпява величието на човека — този, който тръгва от бездните на падението, от мрака на хаоса в душата си, а достига до великата хармония между човек и Вселена, изразена чрез силата на песента, пречистваща и прераждаща човешкия Дух, утвърждаваща основанието за вяра в хуманната природа на човека.

„Песен за човека” е апотеоз на духовно-то себепознание на човека в драматичния му земен житейски път, изпълнен с явни изпитания за универсалните човешки ценности и стремежи.